

Honti László

Emlékbeszéd Lakó György rendes tag felett

1996 nyarán távozott közülünk Lakó György, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének professzora és sokáig vezetője, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Az eltelt négy év aligha elegendő arra, hogy emberi alakja elhaványulhatott volna emlékezetünkben (a megjelentek közül többen is professzorunkat tiszteljük személyében), viszont mindenképpen aktuális, hogy felidézzük, mit köszönhet neki a mi szűkebb tudományunk és a magyar tudományosság. Mint egykori diákja vállalkoztam arra, hogy néhai professzoromról megemlékezzem.

Meggyőződéssel állíthatom, egy korszak zárult le az Ő távoztával. Az Ő neve akaratlanul is olyan kortársaiét idézi fel, mint Beke Ödön, Fokos-Fuchs Dávid, Paavo Ravila, Erkki Itkonen, Julius Mägiste, Paul Ariste, Wolfgang Schlachter, Vasilij Lytkin. Valamennyiükre már csak múlt időkben beszélhetünk, és mindannyian kitörölhetetlen nyomot hagytak az uráli nyelvtudományban. Lakó György imént felsorolt kollégáihoz hasonlóan magas vagy még magasabb kort ért meg, tevékenysége összeköti a századforduló finnugrisztikáját a mai koréval.

Lakó György 1908. szeptember 26-án született tanító fiaként a Bács-Bodrog vármegyei Jánoshalmán és 1996. július 15-én hunyt el Budapesten. A kis híján 88 életévbe sokminden belefért, az összes e századi nemzeti sorsfordulót megélte: a két világháború, a trianoni tragédia, az orosz megszállás, a rövid 1956-os eufória majd a kommunista kalandorság bukása mind-mind személyes élménye is volt. Ennyi nemzeti megrázkódtatás közepette kellett az egyénnek boldogulnia. Lakó megannyi társával egyetemben átvészelte a nehéz időket, közben sikeresen felkészült tudományos pályájára és végig is haladt azon, eredményesen működött. Az aktív oktatói és kutatói tevékenységét fokozatosan visszavonulva lezárta életművet hagyott hátra. Amikor eltávozott, nem maradt utána befejezetlen munka, teljesítetlen kötelezettség.

Hosszúnak mondható élete folyamán a pályatársak több ízben is megemlékeztek életének sorsfordulóiról, hol szóban, hol írásban, így életrajza a hazai és külföldi szakmai folyóiratok hasábjairól könnyen megismerhető; anekdotikus részletekre is kitérte életrajzát Balázs János publikálta (Balázs 1998b) a 80 éves Lakó György tiszteletére kiadott egyetemi emlékkönyvben (Balázs 1998a) "György Lakó is 80 years old" címen. Érdeemesnek látom megjegyezni, hogy életének kb. az úgynevezett fordulat évéig lezajlott eseményeit élvezetesen adta el 1965-ben (majd azt 1982-ben még kiegészítette) a Pertti Virtaranta kiadásában megjelent memoárgyűjteményben (Virtaranta 1995); nyilván lett volna mondanivalója a későbbi évekre, évtizedekre is, csak éppen szinte öngyilkosság lett volna akkoriban történeti háttérbe helyezett, a nyilvánosságnak szánt, teljes autobiográfiát eladni. Ebből vonalaiban mégis érdemes felidézni az életút egyes állomásait.

A gimnáziumot Kiskunhalason végezte, 1926-ban érettségizett. Ezt követően a Pázmány Péter Tudományegyetem diákjaként és a hajdan híres-neves Eötvös Kollégium tagjaként magyar és német szakon folytatott felső szintű tanulmányokat. 1933-ban szerzett magyar-német tanári szakos diplomát, 1934-ben pedig bölcsészdoktori oklevelet. Még ismerte a Budenz-tanítvány Szinnyei Józsefet, a magyar nyelvtudomány nagy öregjét. Mestere azonban Zsirai Miklós volt, aki szívesen foglalkozott a tehetséges és érdeklődő diákkal. Az Eötvös Kollégium akkori igazgatója, a mai nyelvészek számára már legendává lett Gombocz Zoltán egyengette útját Finnországba: Lakó lett az első magyar ösztöndíjas, aki a két ország közti csereegyezmény keretében 1930–1931-ben az északi rokonok földjén is kiegészíthette,

elmélyíthette az itthon megszerzett szakmai ismereteket. 1933-ben rövid időt Lettországra is eltölthetett lív rokonaink körében, ami bizony nem sok magyar nyelvésznek adatott meg. Voltaképpen igen szerencsésnek mondható a pálya indulása, hiszen a finnországi ösztöndíjat észtországi (1931–1932) és svédországi (1934–1935) is követte. Észtországi tanulmányi éve azonban a magyar hatóságok faramucisága folytán némi keseri szájízt is hagyott benne. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ilyen tanulmányutakról az Ő tanítványai az igen kedvezőtlenre fordult hazai politikai rendszer miatt legfeljebb csak álmodozhattak...) A finn, az észti és a svéd nyelvnek szerelmese lett, kivételesen magas szinten használta Őket szóban és írásban, német nyelvtudása is kimagasló volt (bár, mint mesélte, nem volt lehetősége hosszabb időt német nyelvterületen töltenie). Talán felesleges is megemlítenem, annyira nyilvánvaló, hogy anyanyelve használatában is fölöttébb igényes volt, kínos precizitással fogalmazta meg gondolatait. Következetes szigorral arra törekedett, hogy tanítványai is helyes és világos magyarsággal írjanak és beszéljenek.

A tudományosan megalapozott ismeretek és az Eötvös Kollégiumban kifejtett átmeneti, sikeres oktatómunka mégsem nyitották meg számára az utat a tudományos pályára. 1936-ban Jászpátiiban lett gyengén fizetett óraadó tanár. Ezt az időszakot nem tekinthette élete kellemes epizódjának, még évtizedekkel később is némi keserőséggel emlegette olykor az akkori nehéz időket. Pár évnyi kitérés után mégis visszakérült a fővárosba, ahol egy ideig középiskolai tanárként, majd akadémiai kutatóként dolgozott. Ismét alkalma nyílt oktatni az Eötvös Kollégiumban, valamint a Bölcsészettudományi Karon is.

A második világháború végén az Országos Széchényi Könyvtár kínált neki átmeneti munkalehetőséget, majd a háború után létrehozott Nyelvtudományi Intézet Finnugor Osztályának élére nevezték ki. Ez már a népi demokráciának nevezett rémuralom idejére esett, amikor a szerencsén is múlt, ki hogyan úszta meg a különféle tisztogatásokat. Nehéz idők jártak akkoriban az olyan apolitikusnak hitt tudományok mivelőire is, mint amilyen a nyelvészet, hiszen a dicsőséges szovjet tudomány e téren is hirhedt "forradalmi elmélettel" vétette észre magát, amely a N. J. Marr nevéhez fűződött. A magyar finnugrisztika mivelői nagy megnyugvással könyvelhetik el, hogy szakmánk akkori mivelői passzív rezisztenciájukkal erkölcsileg és tudományosan tisztán vészelték át azt az időszakot, amelynek az összes szovjet tudomány legnagyobb mivelője, I. V. Sztalin a rendszer szellemének megfelelően és váratlanul hatalmi szóval vetett véget – tanáraink, elődeink szerencséjére és így a mi szerencsénkire is.

Intézeti tevékenységének maradandó terméke az általa kezdeményezett, három részből és a mutatóból álló etimológiai szótár, "A magyar szókészlet finnugor elemei" (Lakó – Rédei 1967–1978, K. Sal 1981), amelynek tudománytörténeti jelentősége aligha becsülhető túl: elsőként adott megbízható áttekintést a magyar szókincs egy bizonyos etimológiai rétegéről, amely jelentős segítségül szolgált a vele egyidejűleg készült, "A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára" (Benkő 1967–1984) című munkát uráli, finnugor és ugor vonatkozású szóanyagának kidolgozása során, és amely alaposan átdolgozva nemrég "Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen" (Benkő 1993–1997) címen látott napvilágot. "A magyar szókészlet finnugor elemei"-ből nézett ki a későbbi nagy etimológiai munka, az "Uralisches etymologisches Wörterbuch" (Rédei 1988–1991), amely tanítványai egyikének, Rédei Károlynak az irányításával jött létre és amelyben fiatalabb tanítványai közül többen is aktívan közreműködtek.

Mesterének, Zsirai Miklósnak 1955-ben bekövetkezett halálát követően, 1956-ban Lakót nevezték ki az akkori két budapesti finnugor tanszék egyikének élére, ahonnan 1978-ban vonult nyugalomba. 1964-től mindhárom tudományegyetem bölcsészkarán megindult a finnugor nyelvészeti szak, amelynek programja, tanterve kidolgozásában a Lakó

vezette tanszék is részt vett (a javaslatok, elképzelések egységes koncepciójú tantervvé való kovácsálásával a Hajdú Péter vezette szegedi tanszékot bízta meg a MivelÉdesügyi Minisztérium).

A szovjet mintára átszervezett Magyar Tudományos Akadémia tagságát az 1940-es évek végén megújították, azaz a rendszernek kényelmetlen "polgári" tudósokat kiebrudalták, az akkor még valamelyest működő többpártrendszernek köszönhetően azért néhány tudós szakember is bekerült a tagok közé, köztük Lakó György 1948-ban levelezőtagként, a nem annyira tudományos, hanem főleg ideológiai és politikai kritériumok szerint kiválogatott, "megbízható" személyek mellett; rendes taggá Lakót azonban csak 1970-ben választották meg.

Végigtekintve a lezárult életművön, megállapíthatjuk, Lakó György szorgalmas munkása volt a hivatásul választott tudományos kutatásnak és a magas szintű oktatásnak. Az elÉbbit mérhetjük publikációinak számával és minőségével, az utóbbit sokkal nehezebb megfogni, hiszen a hajdani diákokra gyakorolt hatást körülményesebb számba venni, inkább csak azok életútjában tudjuk a tudós tanár befolyását némileg nyomon követni, akik az általa is képviselt szakterület művelésére vállalkoztak. A tudományos kutatáson és a finnugrisztikai oktatáson kívül Lakó egyéb területeken is aktív volt. Meg kell említeni tudományszervezői, tudománytörténeti, tudománynépszerűsítői tevékenységét is. A 80. születésnapja tiszteletére publikált emlékkönyv (Balázs 1988a) tanúsága szerint 1988-ig több mint egy tucat önálló publikáció, mintegy 160 tudományos (köztük számos tudománytörténeti) cikk, kb. 40 ismertetés, több, a nagyközönségnek szánt írás fizetdik nevéhez, különféle kiadványokat szerkesztett, mint pl. az említett etimológiai szótár Rédei Károly és az É szerkesztő munkáját dicséri; a "Svéd–magyar szótár"-t (Lakó 1969, valamint további öt kiadása is volt) és a legrégebbi finnugrisztikai folyóiratot, a Hunfalvy Pál alapította Nyelvtudományi Közleményeket sokáig É szerkesztette. Tankönyveivel a magyarul tanuló finneknek segítette (Lakó 1940), a hazai magyar- és finnugorszakos egyetemi hallgatóknak pedig bevezetésül szolgáló egyetemi jegyzeteket és tankönyveket adott a kezébe (Lakó 1962a, átdolgozott változatai: 1964, 1966; angolul: Lakó 1968).

Az életmű immár végérvényesen lezárult, pályatársai már kialakították véleményüket az életműről, természetesen kellő szubjektivitással, hiszen érdeklődési területünknek és szakmai ismereteink (vélt) mélységének megfelelően mást és mást tekintünk fontosnak vagy kevésbé maradandónak. A következőkben Lakó György működési területének egyes részleteit kívánom futólag felidézni. Az általam felállított (ugyancsak szubjektív) fontossági sorrendben a következőkre térek ki: a tudományos kutatásra, a tudománytörténeti vizsgálódásokra, az egyetemi oktatásra, a tudományszervezésre és az ismeretterjesztésre.

Ami a tudományos kutatást illeti, úgy vélem, Lakó György publikációi révén jelen van és kitörölhetetlenül jelen lesz a nemzetközi finnugrisztika és a magyarországi nyelvtudomány történetében. Érdeklődése és írásai talán az összes finnugor nyelvre kiterjedtek. E nyelvek közül számára valószínűleg a permi nyelvek, a finnségiek és a lapp lehettek a legkedvesebbek, bár írásaiban nem mindegyik foglal el kitüntetett helyet. Elsősorban a permi nyelvekkel foglalkozott több tanulmányában, a másik két nyelv, ill. nyelvcsoporthoz iránti elkötelezettsége főleg egyetemi előadásában nyilvánult meg. A két permi idioma szolgáltatotta bölcsészdoktori értekezésének témáját ("A permi nyelvek szóvégi magánhangzói", Lakó 1931–1934, 1934, 1935). E munka sokáig alapműnek számított a finnugor és a permi hangtörténet kutatói számára, eredményei beépültek a téma későbbi és szélesebb körű feldolgozásába. Mintegy negyven évvel később is a Nyelvtudományi Közlemények hasábjain aktuális problémaként tárgyalta Lakó némely tézise. Erre É a *Finnisch-ugrische Forschungen* 40. évfolyamában a permi imperativusszal kapcsolatos nézeteinek

ismertetésével reagált (Lakó 1973a). A lapp nyelv megismertetésének, a hazai – nem különösebben értes – lappológiának “Chrestomathia Lapponica” (Lakó 1986b) című egyetemi segédkönyvével tette a legnagyobb szolgálatot. Ha valaki magyar nyelven akar megbízható és részletes ismeretek birtokába jutni e különösen bonyolult hang- és alaktanú nyelvről, bizvást fordulhat Lakó művéhez, amely felveszi a versenyt az e nyelv kutatásában nagy hagyományokkal rendelkező finn és skandináv kutatók leírásaival is. E könyvben különösen megnyilvánulnak Lakó erényei: a mikrofilológiai pontosság, az adatok feltétlen tisztelete, a belőlük levonható következtetések megalapozottsága. Számos cikkében vizsgálta a magyar nyelv és rokon nyelveink szavainak eredetét. Ezekben mindig megtaláljuk az akkor rendelkezésre állott források kínálta nyelvi anyagot, biztosan mozgott a vizsgált nyelvek leíró és történeti hang- és alaktanában, legtöbbszörre maradandó vagy valószínűnek mutató etimológiai megoldásai bevonultak (hazai és külföldi) etimológiai szótáraink szócikkeibe.

Az olvasó biztos lehet abban, hogy Lakó a teljes szakirodalom ismeretében alakította ki állásfoglalásait (szakmai körökben sokáig szinte legendaszámba ment etimológiai szakirodalmi cédlagyijteménye, amely “A magyar szókeszlet finnugor elemei” című szótár szakirodalmi bázisul is szolgált). Etimológiai munkássága és egyetemi oktatói tevékenysége során áttekintést kellett készítenie a magyar nyelv fonémakészletének alapnyelvi eleményeiről és a rokon nyelvekbeli szókincsben fellelhető megfelelőiseiről. E munkáját először egyetemi jegyzet formájában (Lakó 1962a) majd a Nyelvtudományi Értekezések 47. füzeteként (“A magyar hangállomány finnugor eleményei”, Lakó 1965) és angolul a Uralic and Altaic Series 80. köteteként (Lakó 1968) jelentette meg. E rövid áttekintés biztos kalauzul szolgál mindazoknak, akik nem kívánnak a részletekben elmélyedni, hanem csak a legközönségesebb hangfejléményeket és a nyelvcsaládon belüli hangmegfeleléseket kívánják megismerni, pl. bizonyos etimológiai kérdések hangtörténeti vonatkozásainak megítélésé végett.

Több alkalommal is feszegetett alapnyelvi hangtani kérdéseket, ezek egyike a több nyelven is publikált “Voltak-e a finnugor alapnyelvben szókezde zöngés zárhangok?” (Lakó 1962b). Az egyes finnugor nyelvek különböző szuffixumainak kialakulása, finnugor alapnyelvi eleményeik problematikája is több tanulmányban foglalkoztatta. Ezek közül az elsőek egyike volt akadémiai levelezde taggá választása alkalmából tartott székfoglalója: “A permi prosecutivusrag és transitivusrag rokon nyelvi megfelelői” (Lakó 1952). Ezeket nagyrészt Paavo Ravilának a finnugor alapnyelvi szuffixumok történeti hátterét vizsgáló tanulmányai ihlették. Mivel ugyanennek a témakörnek az alaposabb vizsgálatához ugyancsak Ravila cikkeinek inspiráló hatására Fokos Dávid is hozzájárult néhány tanulmánnyal, a magyarországi finnugrisztikai szakirodalomban némelykor a nevezett három finnugrista tanulmányaiból kibontakozó felfogást egyesek – nem kis túlzással – Ravila–Fokos–Lakó-féle elméletként emlegették, holott csak Ravila igyekezett elméleti hátteret vázolni e fejtegetésekhez, Fokos és Lakó inkább további adatok nyelvtörténeti interpretálásával igyekezett Ravila tételeit még biztosabb alapokra helyezni.

Számomra különösen tanulságos Lakó azon tanulmánya, amelyben a finnugor nyelvek szófajainak kérdését taglalja (“Können wir in den finnisch-ugrischen Sprachen von Wortarten sprechen?”, Lakó 1970), hiszen ebben a különben meglehetősen elhanyagolt finnugor szintaktikai problémák felé fordult. Hogy éppen a finnugor (és egyáltalán az uráli) mondattani kutatások milyen szegényesek, eredményei alig mutatnak túl a nagy általánosságokon, nyilvánvalóvá vált számunkra már diákkorunkban is, a meglehetősen soványka ismeretanyagot elég hamar elsajátíthattuk. Lakó György természetesen tisztában volt ezzel, s már hajlott korában szánta rá magát, hogy finnugor szintaktikai feljegyzéseit egy kis füzetben

összefoglalva és sajtó alá rendezve kiadja (“A magyar mondatszerkezet finnugor sajátosságai”, Lakó 1991).

A hajdani Szovjetunióba az 1950-es években tett tanulmányútján alkalma volt északi vogul anyagot gyjteni az akkor kezdő kutató Evdokija Rombandeévától. Néhány cikkben adott igen alapos fonetikai és morfológiai leírást vogul nemzetiségi kollégáinak anyanyelvjárásáról; e munkák még ma is forrásértékűek a vogulisták számára. Fontos híradás volt ez akkoriban, hiszen a kommunizmus idején külföldiek szinte csak véletlenszerűen jutottak el a rokonaink által lakott területekre, a nagyvárosokban (Leningrádban és Moszkvában) pedig nehéz volt igazán jó nyelv mesterekre bukkanni.

Tudományos publikációkról beszámolni, azokat kritikusan értékelni nehéz és hálátlan feladat: aki recenzió írására vállalkozik, igencsak tájékozottnak kell lennie az ismertetés tárgyával választott témájában, képesnek kell lennie arra, hogy mérlegelje és megítélje az ott eladottakat. Lakó erre képes volt, széleskörű, adatszerű ismeretei révén értékes kiegészítéseket fizött az ismeretelt munkákhoz és értéküket illetően legtöbbször hitelesen tájékoztatta a szakmai közönséget. Ebbeli tevékenysége azért is nagyra értékelendő, mert a hazai nyelvtudomány számára kevésbé ismert és alig hozzáférhető finn, észt és svéd nyelvi munkákról is gyakran tájékoztattott.

A tudománytörténeti tanulmányok legalább olyan fontosak az életben, mint nyelvészeti kutatásai; sőt – munkásságjegyzékén végigtekintve – talán első számú kedvenc kutatási területe a tudománytörténet lehetett. Nyilván mikrofilológiai beállítottsága vezette át a nyelvtörténeti kutatásból a tudománytörténet területére. Ez számomra teljesen érthető is tnik, hiszen ha valaki egy-egy problémát új megvilágításba kíván állítani, tisztában kell lennie azzal, hogy elképzelése, megoldási javaslata mennyire új, mit írtak arról a kérdésről az elődök. Aki ismeri szakterülete múltját, az nem eshet abba a hibába, hogy már korábban feltárt dolgokat újra felfedez. Ezt azért is hangsúlyoznom kell, mert az utóbbi tíz–húsz évben egyes, magukat uralistának vélik és valló személyek döbbenetes tájékozatlanságot árulnak a korábbi uralisztikai, egyáltalán történeti-összehasonlító vizsgálatok eredményeit illetően. A tudománytörténetben Lakónak a finnugor összehasonlító nyelvtudomány megszületése, Sajnovics János tevékenységének értékelése volt egyik legkedvesebb témája, akinek felismeréseit és megállapításait kora tudományosságának háttérébe állítva értékelte. Róla (Lakó 1973b), Budenz Józsefrel (Lakó 1980) és Szinnyei Józsefrel (Lakó 1986a) adott ki életműértékelést “A múlt magyar tudósai” cími tudománytörténeti sorozatban. Különösen meleg hangon emlékezett meg mesteréről, Zsirai Miklós professzorról (pl. Lakó 1956a) és annak elődjéről, Szinnyei Józsefrel (Lakó 1956b). Számon tartotta a vele egy időben működött kollégák nevezetes évfordulóit, szorgalmasan megemlékezett idősebb hazai és külföldi pályatársairól, méltatta tudományos teljesítményüket és többekrel szomorú kötelességként vett végső búcsút folyóiratok hasábjain. Ezek az írásai mind olyan tudománytörténeti értékelések és adalékok, amelyek segíthetnek egy-egy életmű lényegének megítélésében.

Egyetemi előadásai valószínűleg csak egy viszonylag szűk körnek voltak igazán élvezetesek, mégpedig azok számára, akik a nyelvi adatokon túl Lakó hozzáértő vezetésével mellett a jelenségeket is megértették és tovább akartak gondolkozni azokon. Mindig nagy gonddal választotta ki pl. szemináriumi dolgozataink témáját, segített szakirodalommal, de elvárta nagyon komolyan az önálló munkát. Mindig számíthatunk elismerő szavaira, ha azokat megszolgáltuk munkánkkal, de a kevésbé sikerült munka szerzője nem úszta meg a szemrehányást, a kemény kritikát, sőt olykor szarkazmusával is megismerkedhettünk. Vizsgáztatóként szigorú volt, jó jegyet kapni tőle annyit jelentett, hogy biztosan volt a diáknak egy emlékezetesen jó napja a mindig izzasztó vizsgaidőszakban. Meg kell

jegyzenem, nemcsak nekünk, “kiválasztottaknak”, finnugorszakosoknak tartott órákat, hanem a magyar nyelv és irodalom szakra beiratkozott leendő magyartanároknak is. E tevékenysége folytán a lehető legszélesebb körben járult hozzá a nemzeti kultúra, a nemzettudat fejlesztéséhez és terjesztéséhez.

Visszagondolva diákéveimre, úgy látom, mi, hajdani diákjai szinte köszönettel tartozunk neki szigorúságáért. Mégis ha visszatekintek Lakó György tevékenységére és hosszú életére, sajnálattal kell megállapítanom, hogy nem alakult ki körülötte iskola, pedig tanítványai közül számosan aktív munkásai lettek e század második fele finnugrisztikájának. Talán a már említett merevsége volt a legfőbb akadály, amelyet ő nem tudott áttörni, nekünk pedig nem volt hozzá merszünk – sajnos...

Aki egyetemen dolgozik, tisztában van azzal, hogy a diákokkal való foglalkozás nemcsak előadások tartásából, szemináriumok vezetéséből, konzultációkból áll, hanem szemináriumi dolgozatok, diplomamunkák és doktori értekezések, valamint akadémiai szintű értekezések vezetéséből és bírálatából is. Ez pedig nem is mindig olyan hálás munka, s nyoma csak nagyon indirekt módon mutatható ki. Okkal emelte ki Domokos Péter a Magyar Tudományban megjelent nekrológiájában (Domokos 1996) hogy az ilyen, mondjuk így: háttértevékenység nem érzékelhető az életműben, nem része a bibliográfiáknak és az életrajzoknak.

A tudományszervezés sem volt távoli foglalatosság Lakó Györgyöt: 1952–1953-ban a Nyelvtudományi Intézet igazgatóhelyettese volt, majd 1953–1954-ben az MTA I. Osztályának titkáráként működött. Feltételezem, hogy az értelmetlen bürokrataságból lehetett elege, hogy a továbbiakban nem vállalkozott ilyesmire. Annál fontosabb volt, hogy Zsirai Miklós utódként viszonylag hosszú időn át (1954–1967) szerkesztette a Nyelvtudományi Közleményeket, a magyar finnugrisztika és egyáltalán a magyarországi nyelvtudomány legrégebb és legnívósabb, legsokoldalúbb folyóiratát. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Finnugor Szakosztályának sok éven át volt elnöke majd társelnöke.

Ismeretterjesztő írásaiban rendszerint valamelyik rokon népünköt tájékoztatta a nagyközönséget. A nyelvtudományon kívüli területekre is ki-kirándult, finn irodalmi műfordítása, irodalomtudományi és kultúrtörténeti eszmefuttatások ennek a tanúi.

Feltűnik, hogy a magyar nyelv eredetével kapcsolatos agresszív és habókos dilettánsok zagyvaságaival soha semmilyen formában nem foglalkozott. Nyilván a tudományra nézve, saját tudósi habitusához lealacsonyítónak tartotta agryémeiket akár csak tudomást is venni. Lehet azonban, ha élne és ma lenne alkotóereje teljében, már nem maradna néma, hiszen most már szinte magyaros virtusnak számít a magyar nyelv eredetéről, egyáltalán a nyelvi változásokról vadabbnál vadabb zagyvaságokat előadni, olykor akár felelős kulturális és politikai tényezőként nyílt vagy kevésbé nyílt támogatásával. Amikor azonban a hivatalból “tudóssá” kinevezett marxista egyének az 1950-es évek első felében megpróbálták zavart okozni a magyar történeti kutatásokban, Lakó nem habozott több más tudós társával egyetemben józan szakmai véleményt hangoztatni a rendszerhi dilettánsok veszélyes fantáziálgatásait visszaverendő (Lakó 1953, 1955a, 1955b).

Lakó hatalmas tárgyi tudás birtokában volt a finnugor nyelvek történetét és szinkron állapotát illetően. Ászintén sajnálhatjuk, hogy ezt a kivételes tudásanyagot nem hagyományozta ránk egy vagy több átfogó monográfia formájában. Talán a kedvezőtlen történelmi viszonyok, az embertelen rendszer vagy az idegellátás adminisztráció gátolták meg ebben.

Nyilván kell szólnom Lakó Györgyöt, az emberről is. Itt eléggé bajban vagyok, mivel diákkoromban – számomra máig sem világos okokból – a köztünk kialakult kapcsolat nem volt felháttal mondható. Talán csak élete kb. utolsó tíz évében kerültünk közelebb

egymáshoz, de a körülmények (az Ő fokozatosan gyengülő egészsége, a köztünk lévő földrajzi távolság) nem igazán kedveztek annak, hogy magánemberként jobban megismerjük egymást (1995 karácsonyára küldött üdvözlőlapján, amelyet máig Őrzök, voltaképpen már elbúcsúzott Őelem, bár – amint írta – még egy beszélgetésre szívesen sort kerített volna, amit viszont az én akkori egészségi állapotom nem tett lehetővé, így ez ma már az örökre elszalasztott lehetőségek közé tartozik...). Éppen ezért Lakó Györgynek a hiteles emberi oldalát csak egy-egy villanásnyi epizód és jobbára mások elbeszélései alapján tudom úgy-ahogy megidézni.

Legtöbbször száraz ember benyomását keltette, de ha kedve kerekedett élményeit előadni, élvezetesen, jó humorral mesélt ifjúkorának eseményeiről, találkozásairól, ritkán még nevetni is láttam. Számomra szinte alig elképzelhető az az általa említett tény, hogy fiatalemberként olykor alkalmi zongoristaként egészítette ki csekély jövedelmét. Előtettem inkább mint nagyon megfontoltan, utánozhatatlanul “lakós” hanglejtéssel beszélő, tekintélyt parancsoló személy jelenik meg. Legelső találkozásaink egyike alkalmával ivódott belém kitörölhetetlenül ez az emlékkép: 1965-ben vagy 1966-ban harmad- vagy negyedmagammal felkerestem az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának második emeletén lévő szobájában, hogy elrebegjük kívánságunkat, miszerint az 1966–1967-es tanévtől kezdődően szeretnénk a finnugrisztika iránti csillapíthatatlan érdeklődésünknek hivatalosan is kifejezést adni, vagyis hogy ama néhány szerencsés diák közé tartozhassunk, akik harmadik szakként felvehetik a finnugrisztikát. Ez természetesen áldozatvállalást jelentett, mert akkoriban – nagyon helyesen – csak magyarnyelv- és -irodalom-szakos és mindkét addigi szakukon jó tanulmányi eredményi egyetemisták számára volt biztosítva ezen áldozatos kiváltság. Lakó professzor figyelmeztetett bennünket arra, hogy ez milyen sok munkát és időt fog tőlünk követelni, ám alig lesz esélyünk arra, hogy éppen a finnugor szakon megszerzett tudást kamatoztassuk, hogy bármilyen jó tanulmányi eredmények és az esetleg megnyilvánuló tehetség ellenére tudományos pályára kerüljünk (akár az egyetemen oktatójaként, akár az MTA kutatójaként). A mai napig is csodálom, hogy a “lelkésítő” szavak, amelyek egyébként az akkori realitásnak tökéletesen megfelelték, a legcsekélyebb mértékben sem szegték kedvünket... Némi keserőséggel hozzá kell fűznöm, a mai kutatójelöltek kilátásai sem jobbák, mint voltak a mieink, sőt talán még rosszabbak...

Pályáját itthon viták és konfliktusok kísérték, sokak szemében ún. nehéz ember volt, sokan meglehetősen merev embernek ismertük, pedig létezett egy másik, egy deris Lakó is. Számomra felfedezészámba ment, amikor a Pertti Virtaranta által kiadott memoárkötet (Virtaranta 1995) 219. oldalán rábukkantam egy fényképre, amelynek aláírása szerint “Gyurka 1931-ben Észtországba indul”: a fiatal Lakó egy csokor virágot szorongatva önfeledten mosolyog a kamera lencséjébe a helsinki kikötőben... Külföldi kollégái baráti érzelmeket tápláltak iránta és igen elismerően szoktak róla nyilatkozni minden tekintetben. Finnországi ösztöndíjasként magam is tapasztaltam, milyen jó ajánlólevél volt Lakó tanítványának számítani. Az 1970-es tallinni kongresszuson sok új észt tisztelője is támadt, amikor a szovjet megszállás sötét időszakában gesztusértékű, szépen megformált és tartalmas észt nyelvi előadást tartott, az észt nyelvi sajtó is nagyra értékelte szereplését.

Több alkalommal is folytatott nyilvános vitákat kollégáival, amelyekben szenvedélyesen, igazán harcra felkészülten védte, igyekezett bizonyítani a maga igazát. Különösen ezek az írásai készítetik csodálatra az olvasót: ritkaságszámba menő alaposággal ismerte nemcsak saját kutatási területének a múltját, hanem pl. a fonológia múlt századi kezdeményeiről is pontos, megbízható információk birtokában volt. A vitákban abban volt a meggyőző ereje, hogy kijelentéseit mindig tényekkel tudta dokumentálni és kristálytisztan érveléssel megfogalmazni. Vitapartnerként csak egy-egy hasonlóan felkészült kolléga állhatta

meg a helyét vele szemben, a vele oktalanul vitába keveredett pályatárs gyorsan hallgatásra kényszerült.

Lakó Györgynek a rokon népek nyelvének és kultúrájának kuatálásában és megismertetésében kifejtett tevékenységét mind a magyar, mind a finn állam magas kitüntetésekkel ismerte el. A szakma megbecsülése hivatalos formában abban is kifejeződött, hogy a Jyväskyläi Egyetem – ahol a nyári kurzusokon gyakran tanított – díszdoktorrá fogadta, tudományos társaságok választották taggá és tiszteletbeli taggá, amelyek közül természetesen a Magyar Tudományos Akadémia tagsága és a Finn Tudományos Akadémia kültagsága voltak a legrangosabbak.

Természetesen már régen feltettem magamnak a kérdést, mit is köszönhetek egykori professzoromnak. A válasz lényege abban fogalmazható meg, hogy igyekezett engem és minden társamat rászorítani a pontos munkára. Számunkra gyakran feleslegesnek tűnt, aprólékos, részleteket firtató megjegyzéseire, olykor szerszálhasogatásként érzékelt kifogásairól csak később derült ki számomra, hogy azok bizony nem kukacoskodások voltak, hanem az alapos kutatómunka által megkövetelt pontosság és következetesség megnyilvánulásai. Ismereteim szerint egykori diáktársaim lényegében ugyanígy értékelték Lakó György oktatói ténykedését.

Néha kíméletlennek is éreztük. Ma még mindenki tudja, hogy az 1990-ben lezárult korszakban csak az orosz nyelv tanulását szorgalmazták “fentről” igazán. Márpedig ennek a nyelvnek az uralisztikában is csak korlátozott jelentősége van, diákkoromban pedig főleg németül és finnül állt rendelkezésre a szakirodalom, természetesen a magyaron kívül. Lakó professzor teljes természetességgel adta kezünkbe az idegen nyelvű szakirodalmat. Meg sem mertük kockáztatni közölni vele, hogy nem ismerjük az illető nyelvet (pedig nyilván sejtette). El kellett olvasni!!! Utólag beláttam, ez is igen jó lecke volt, egyetemi munkámban magam is igyekszem követni, ha a szükség úgy hozza.

Lakó tudományos teljesítményét összegezve azt kell megállapítanunk, hogy a filológus pontosságával, az adatok szinte pozitivista tiszteletével dolgozott. Elsősorban nem elméleti jellegű a tevékenysége. A hetvenötödik életévének betöltésekor méltatást író Mikko Korhonen találóan kései újgrammatikusként (Korhonen 1983: 318) jellemezte. Az élete során jelentkezett és a Magyarországra vagy egyáltalán a finnugrisztikába beszivárgott nyelvtudományi irányzatokról tudott, de valószínűleg nem sok affinitása volt azokhoz, elejtett kritikus megjegyzéseire arra következtethettünk, hogy érdekes fenntartásai voltak velük kapcsolatban. Amikor azonban ötödéves hallgatóként közöltem vele, hogy nem a hagyományos finnugrisztikai témákból kívánom szakdolgozatomat megírni, hanem inkább strukturalista fogantatású dolgozatra vállalkoznék, mégsem igyekezett eltántorítani, hanem azt tanácsolta, az általános nyelvészekkel konzultálva válasszak nekem tetsző témát, amelynek kidolgozásában már készséggel támogatott tanácsaival.

Lakó György halálával a magyar finnugrisztika utóbbi évtizedeinek egyik meghatározó egyénisége távozott körünkből, akit fiatalabb pályatársai és tanítványai megériznek emlékezetükben, és akinek fontos írásai a jövőben is ott lesznek a szakma miveléinek könyvespolcán.

Úgy hiszem, magányos farkasként járta végig szakmai életútját. Hogy a személyes, kollegiális jó kapcsolatok valaha is mély, meghitt barátsággá értek volna, arról én nem tudok. Ezért gondolom úgy, bár tévedhetek, megemlékezésemet zárhatom Eino Leino “Minun tieni / Az én utam” cími versének egyik szakaszával:

En toveria tielleni tahdo.
Mut jollakin jos sama mieli palaa,

Nem kell nekem társ erre az útra.
De van, kiben ugyanaz a láng ég:

hän kulkekohon sinne ja minä kuljen tänne, keresztezi egymást mindkettőnk útja
ja kummallakin viirehessä olkoon jousen és íjat feszít meg mindkettőnk ujjá
jänne.

Voi olla, että yhteen

me metsätiellä tullaan –

silloin nuoli viuhahtaa tai tullaan ystäviksi.

s az erdőben nyilak süvítenek, vagy
barátok

leszünk.

(Képes Géza fordítása)

IRODALOM

- Balázs János (1988a), *Studia in honorem Gy. Lakó a collegis et discipulis. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*. Budapest.
- Balázs János (1988b), György Lakó is 80 years old. *Annales Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae* 19: 7–28.
- Benkő Loránd (szerk.) (1967, 1970, 1976, 1984), *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–4. Budapest.
- Benkő Loránd (szerk.) (1993, 1995, 1997), *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–3. Budapest.
- Domokos Péter (1996), Lakó György 1908–1996. *Magyar Tudomány* 1996: 1528–1530.
- Korhonen, Mikko (1983), Kielen ja tieteen historioitsija: György Lakó 75-vuotias. *Virittäjä* 1983: 318–325.
- Lakó György (1931–1934, 1935), A permi nyelvek szóvégi magánhangzói. *Nyelvtudományi Közlemények* 48: 435–466, 49: 141–171.
- Lakó György (1934), A permi nyelvek szóvégi magánhangzói. *Finnugor Értekezések* 2. Budapest.
- Lakó György (1940), *Unkarin lukemisto*. Helsinki.
- Lakó György (1952), A permi prosecutivusrag és transitivusrag rokon nyelvi megfelelői. *Nyelvtudományi Közlemények* 53: 14–23.
- Lakó György (1953), Az újabb történeti kutatások eredményei és a nyelvtudomány. *Magyar Nyelv* 49: 266–278.
- Lakó György (1955a), A magyar történet kérdései. *Nyelvtudományi Értekezések* 5: 8–19.
- Lakó György (1955b), Az történeti vita tanulságai. *Nyelvtudományi Értekezések* 5: 85–93.
- Lakó György (1956a), Zsirai Miklós. *Nyelvtudományi Közlemények* 57: 3–9.
- Lakó György (1956b), Szinnyi József emlékezete. 1857–1957. *Magyar Nyelv* 53: 319–330.
- Lakó György (1962a), *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Kézirat. Budapest.
- Lakó György (1962b), Voltak-e a finnugor alapnyelvben szókezdő zöngés zárhangok? *Nyelvtudományi Közlemények* 64: 56–70.
- Lakó György (1964), *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Bevezetés. Hangtan. Budapest.
- Lakó György (1965), *A magyar hangállomány finnugor eleményei*. *Nyelvtudományi Értekezések* 47. Budapest.
- Lakó György (1966), *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Budapest.
- Lakó György (1968), *Proto-Finno-Ugric Sources of the Hungarian Phonetic Stock*. *Uralic and Altaic Series* 80. Budapest – Bloomington.
- Lakó György (1969, 1992⁶), *Svéd–magyar szótár*. Budapest.

- Lakó György (1970), Können wir in den finnisch-ugrischen Sprachen von Wortarten sprechen? In: Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. I. Philologisch-historische Klasse, Jahrgang 1970, Nr. 1. 3–13. Göttingen.
- Lakó György (1973a), Die Form des Imperativs in den permischen Sprachen. Finnisch-ugrische Forschungen 40: 107–116.
- Lakó György (1973b), Sajnovics János. A múlt magyar tudósai. Budapest.
- Lakó György (1980), Budenz József. A múlt magyar tudósai. Budapest.
- Lakó György (1986a), Szinnyei József. A múlt magyar tudósai. Budapest.
- Lakó György (1986b), Chrestomathia Lapponica. Budapest.
- Lakó György (1991), A magyar mondatszerkezet finnugor sajátosságai. Pécs.
- Lakó György – Rédei Károly (szerk.) (1967, 1971, 1978), A magyar szókészlet finnugor elemei 1–3. Budapest.
- Nyelvtudományi Közlemények. Pest / Budapest 1862–.
- Rédei Károly (szerk.) (1988, 1991), Uralisches etymologisches Wörterbuch I–III. Budapest – Wiesbaden.
- K. Sal Éva (szerk.) (1981), Szómutató A magyar szókészlet finnugor elemei című etimológiai szótár I–III. kötetéhez. Budapest.
- Virtaranta, Pertti (1995), György Lakó. Uskollinen Suomen ystävä. In: Yli-Paavola, Jaakko (toim.), Suomeen suostuneita. Kielimiehiä ja kulttuuripersoonia. Helsinki 1995. 196–243.